
SOCIETAT, IDEAL I FICCIÓ A LA LITERATURA CATALANA MEDIEVAL

La literatura —o allò que nosaltres modernament acostumem a considerar com a tal— aconsegueix en cada època la funció, entre altres, de ser testimoni dels ideals, dels mites, de les aspiracions que d'acord amb els valors del moment conformen un discurs que es mostra com un espill davant la societat. Aquesta relació especular entre la ficció i la realitat social produeix reflexos interessants que sovint poden confondre tant el crític literari com l'historiador, perquè la imatge que ens ofereix el text conté tant de realitat com de reflexió —somniada, mitificada, idealitzada— sobre aqueixa realitat.

En la construcció literària d'una imatge de la societat o de la història els gèneres interactuen i acaben per remetre els uns als altres. Aquest fenomen d'interacció és ben conegut pel que fa a les cròniques historiogràfiques i a la novel·la de cavalleries. Les primeres esdevenen subtilment font de materials narratius per a les segones, i aquestes s'alcen sovint com a paracrònica d'una realitat històrica altra, que se superposa en l'imaginari a la real i la corregeix. *Tirant lo Blanc* n'és un exemple paradigmàtic. La caiguda de Constantinoble, fet històric, passa a ser en la novel·la la narració de la història de la salvació de la segona Roma, salvació operada per un heroi èpic l'actuació del qual s'inspira en la dels protagonistes de les gestes històriques contades en les cròniques. D'un dels protagonistes d'aquestes històries tracta la contribució del professor Xavier Renedo, i en concret, de la presència d'elements mítics extrets d'altres narracions en l'episodi de la batalla final per la presa de la ciutat de Mallorca el 31 de desembre de 1229. Data històrica, fet històric, en la presentació del qual intervé l'element mític —l'ajut sobrenatural de sant Jordi a l'exèrcit cristià: l'hagiografia interfereix ací en el

---

---

gènere cronístic— que treu l'esdeveniment de la dinàmica històrica i li aporta un to modèlic atemporal. L'estudi de Renedo analitza exhaustivament el sentit de la ficció en la història i treu conseqüències importantíssimes d'aquest episodi pel que fa a la visió del rei Jaume I de la societat cristiana i de la relació amb l'Islam: la visió pròpia d'un rei croat.

L'Islam com a presència real, històrica, però també —per això— somiada, idealitzada, en la literatura tardomedieval. En aquest aspecte incideixen dues més de les contribucions d'aquest monogràfic: la dels professors Vicent Martines i Joan Miquel Ribera. El primer tracta del *Tirant lo Blanc* com a ficció narrativa que dibuixa (i podem prendre el verb en sentit literàriament literal!) imatges de la societat del moment, imatges dels usos i costums de la noblesa i, especialment, de la ciutat de Constantinoble, referent mític de l'orient europeu que, en el moment de ser escrita la novel·la, ha passat a l'òrbita de l'enemic, de l'altre: del musulmà. El professor Martines ens presenta aquestes imatges davant els ulls amb tota la seua plasticitat: les imatges que serien en la ment del lector del *Tirant* al segle xv. Pel que fa a l'article del professor Ribera, toca igualment la representació imaginada de l'altre en la narrativa medieval, especialment d'aquell altre enemic tradicional que en el *Jacob Xalabín* passa a ser l'heroi positiu, en un canvi de perspectiva únic en les lletres catalanes medievals. La societat del moment es pensa en oposició a l'altre, llunyà, estrany, exòtic alhora que present en la immediatesa dels textos. Obres com el *Viatge al Purgatori* de Ramon de Perellós plantegen igualment la mitificació literària d'una certa imatge de l'alteritat que, en aquest cas, té de nou ressons èpics i d'aventura cortesa.

Finalment, els dos estudis que resten tracten de la imatge de la societat medieval des d'una altra perspectiva oposada a l'anterior, però igualment mostradora d'un ideal que recorre a la ficció i a la imaginació per a construir aqueixa imatge. No és l'enemic extern, el de l'altre costat de la frontera, o l'alteritat que està lluny geogràficament però present en l'imaginari occidental, el que preocupa a Francesc Eiximenis i a Ramon Llull en els textos que estudien els professors Gian Luca Potestà i Fernando Domínguez Reboiras, sinó el dibuix d'una societat cristiana ideal ara i ací, a la Corona d'Aragó de la baixa Edat Mitjana. Gian Luca Potestà, un dels majors experts en literatura profètica medieval, exposa les bases teòriques que en el *Dotzè de Lo Crestià* construeixen la ciutat cristiana ideal. Es tracta d'un estudi important per veure en una visió panoràmica tots els elements que contribueixen a aquesta construcció, i que normalment es presenten dispersos, deslligats els uns dels altres. Pel que fa a l'article

---

del professor Domínguez, mostra com la ficció narrativa del *Llibre de meravelles* lulliana es converteix en instrument literari d'actuació efectiva sobre la societat real, amb intenció reformadora, a partir de la lectura de la novel·la com un manual per a ús de predicadors, lectura novedosa que ofereix una perspectiva totalment diferent al tractament habitual del *Fèlix*.

Cinc contribucions doncs escrites per especialistes de gran prestigi i que mostren com, des de dos punts de vista diferents però complementaris —el dels valors cavallerescs i cortesans d'una banda i el dels morals i eclesiàstics d'una altra—, es dibuixa una visió de la societat real i ideal, present i absent, en la literatura catalana medieval. L'ús de la ficció té un paper destacat en aquest aprofitament del mite en la construcció d'un ideal que vol suplantar la realitat, malgrat que fent servir imatges reals (*Tirant*), o actuar-hi per a canviar-la (*Fèlix*). Personatges viatgers i aventurers tots dos, com els de les narracions breus estudiades per Joan Miquel Ribera, i que encarnen uns models encara apassionants per als lectors.

Hem d'agrair la resposta positiva dels autors dels articles, que van reaccionar a la crida dels coordinadors del monogràfic amb l'entusiasme propi dels amics. Volem doncs expressar-los el nostre agraïment i, amb el seu permís, dedicar aquest monogràfic al mestre que tant ens ha ensenyat sobre la societat, la ficció i les imatges pictòriques o somiades dels llibres medievals: Albert Hauf. Que aquest siga el moment de rebre homenatges i reconeixements no significa que acabe el seu mestratge ni la seua tasca, ni docent ni investigadora. Ni tampoc que no fos digne, abans, de rebre igual reconeixement. Però ja se sap que *omnia tempus habent...*

JOSEP E. RUBIO ALBARRACÍN
UVEG/IIFV

JOSEP A. YSERN LAGARDA
UNED